

تبیین جامعه‌شناختی گرایش به مصرف سیگار

اکبر علیوردی نیا*

محمد اسماعیل ریاحی**

محمد رضا سلیمانی بشلی*

چکیده

هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش دانشآموزان به مصرف سیگار بوده است. روش تحقیق، پیمایشی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات نیز پرسشنامه می‌باشد. جمعیت تحقیق حاضر عبارت است از دانشآموزان دبیرستانی شهر قائم شهر که در سال تحصیلی ۸۵-۸۶ مشغول به تحصیل بودند و در مجموع ۴۰۰ نفر از این دانشآموزان به روش نمونه‌گیری تصادفی طبقای مناسب به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. چهار چوب نظری تحقیق عبارت است از نظریه‌های پیوند اجتماعی هیرشی، پیوند افتراقی ساترلند و تقویت افتراقی اکرز. متغیرهای مستقل الگوی تحلیلی شامل پیوستگی، التزام، دوستان سیگاری، باور و تقویت افتراقی می‌شوند. بر اساس تحلیل داده‌های تحقیق تمامی فرضیه‌های یازده‌گانه تحقیق تأیید شدند. از میان ۵ متغیر مستقل، متغیر باور با ضریب تأثیر ۰/۲۴ - مهم‌ترین تبیین‌کننده گرایش به مصرف سیگار بوده است و متغیرهای دوستان سیگاری، التزام، تقویت افتراقی و پیوستگی به ترتیب تبیین‌کننده‌های بعدی متغیر وابسته هستند.

کلیدواژه‌ها: مصرف سیگار، پیوند اجتماعی، پیوند افتراقی، تقویت افتراقی.

* استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران aliverdinia@umz.ac.ir

** استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه مازندران

*** کارشناس ارشد علوم اجتماعی دانشگاه مازندران

تاریخ پذیرش: ۱۶/۱۱/۸۷

تاریخ دریافت: ۷/۸/۸۷

مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، س، ۱۶، شماره ۶۱، تابستان ۱۳۸۷

۱. بیان مسئله

در سال‌های اخیر با توجه به تغییرات سریع اجتماعی، رفتارهای پر خطر دانش‌آموزان، از جمله گرایش به مصرف سیگار، از سوی سازمان‌های بهداشتی، معلمان و والدین به عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات موجود در جامعه مورد توجه قرار گرفته است. مصرف سیگار یکی از رفتارهای غیر بهداشتی در جوامع بشری است که متأسفانه شیوع روزافزون آن در بین همه اقشار، به خصوص دانش‌آموزان، نگرانی‌های زیادی را به وجود آورده است (أیلن، ۲۰۰۲: ۱۰). راهنمای تشخیصی و آماری بیماری‌های روانی^۱ که در سال ۱۹۹۹ منتشر شده و طبق معیارهای بین‌المللی به طبقه‌بندی بیماری‌های روانی پرداخته است، مصرف سیگار را یکی از زیر مجموعه‌های اعتیاد به مواد مخدر می‌داند (همان، ۱۷). اعتیاد به سیگار یک مشکل عمدۀ اجتماعی است که علاوه بر عوارض جسمی و روانی برای فرد، سلامت جامعه را از نظر اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی مورد تهدید قرار می‌دهد (دیوید، ۲۰۰۱)؛ لذا می‌توان گفت سیگار دروازه سوء مصرف مواد مخدر محسوب می‌شود (أیلن، ۲۰۰۰: ۴۱۸).

شواهد نشان می‌دهد که دانش‌آموزان با توجه به شرایط جسمی و روانی، بیشتر از سایر گروه‌ها در معرض ابتلا به سیگار هستند و گرایش به سیگار در بین آن‌ها بسیار شیوع پیدا کرده است. تحقیقات انجام شده در خارج از کشور نشان می‌دهد که ۶۱ درصد دانش‌آموزان سال آخر ایالات متحده در سال ۱۹۹۷ یک‌بار سیگار مصرف کرده‌اند و ۱۹ درصد آن‌ها مصرف روزانه سیگار را گزارش نموده‌اند (ایزنبرگ، ۲۰۰۳: ۱۲۲). در ایران نیز آمارهای رسمی حکایت از اعتیاد ۶۰۰ هزار دانش‌آموز به استعمال دخانیات در کشور دارد (روزنامه ایران، ۱۳۸۳). تحقیقات نشان داده‌اند که عوامل

^۱ Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders

تبیین جامعه شناختی گرایش به مصرف سیگار

تأثیرگذار در شروع مصرف سیگار در میان دانشآموزان شامل مواردی چون تحصیلات پایین والدین، دوستان سیگاری، عوامل شخصیتی، سیگاری بودن والدین و اعضای خانواده و وضعیت فرهنگی نامناسب جامعه است (گیووینو، ۱۹۹۹: ۳۱). گرایش به مصرف سیگار می‌تواند یک آسیب اجتماعی جدی و خطرناک تلقی شود که از پیامدهای عمدۀ آن می‌توان به تخریب نیروی انسانی کارآمد و هم‌چنین ایجاد مانع توسعه انسانی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی اشاره کرد.

۲. مروری اجمالی بر تحقیقات پیشین

با توجه به این که دانشآموزان بسیار آسیب‌پذیرند، توجه ویژه به این قشر از اهمیت زیادی برخوردار بوده و مطالعات بسیاری در ارتباط با آسیب‌های احتمالی تهدید‌کننده آن‌ها، از جمله گرایش به مصرف سیگار صورت گرفته است. بر اساس نتایج تحقیقاتی که گیووینو انجام داده است (گیووینو، ۱۹۹۹: ۳۱)، تخمین زده می‌شود ۴۰ درصد دانشآموزان آمریکایی سیگار مصرف می‌کنند. بر اساس تحقیقات انجام شده در سال ۲۰۰۰، میزان مصرف سیگار در میان دانشآموزان نروژی ۴۰ درصد گزارش شده است (رکف، ۲۰۰۰: ۱۲۰). طبق مطالعه‌ای که در تونس به عمل آمده است ۵۰ درصد دانشآموزان در سال آخر دست کم یک بار سیگار مصرف کرده‌اند (آمرانی، ۲۰۰۶: ۶۳). لاری (۲۰۰۶) تحقیقی را تحت عنوان «انتخاب دوستان، شروع به مصرف سیگار در بین نوجوانان پسر در آمریکا» انجام داده است. به نظر وی ویژگی‌هایی نظیر شباهت در رفتار، برجسته‌ترین عاملی است که پیوندۀای دوستی نوجوانان را شکل می‌دهد. گروه‌های دوستی بین نوجوانان، گرایش به دسته‌بندی بر اساس مصرف سیگار توسط آن‌ها در بین خودشان دارند. به طوری که مشاهده شده است، سیگاری‌ها با سیگاری‌ها و غیرسیگاری‌ها نیز با غیرسیگاری‌ها دوست می‌شوند. پاول (۲۰۰۶) در تحقیقی تحت عنوان «نقش همسالان بر مصرف سیگار توسط نوجوانان» به بررسی تأثیرات هم‌سالان

بزهکار و سیگاری بر گرایش نوجوانان به سیگار پرداخته است. مهم ترین نتیجه به دست آمده از این قرار است که اگر والدین رفتاری خصوصت‌آمیز، سهل‌انگارانه یا استشهاد‌گرایانه داشته باشند، هم‌سالان علاقه‌مند و توانا، نه تنها مفری برای نوجوانان محسوب می‌شوند، بلکه او را در ک کرده و از او حمایت می‌کنند. **أبیرن (۲۰۰۶)** تحقیقی را تحت عنوان «تأثیر روش فرزندپروری در انتخاب دوستان سیگاری» انجام داده است. این مطالعه نشان داده که داشتن دوستان سیگاری به خصوص دوستان نزدیک سیگاری، ارتباط تنگاتنگی با مصرف سیگار در بین گروه مورد مطالعه دارد.

تحقیقات انجام شده در داخل کشور نیز نشان‌دهنده این است که در اصفهان حدود ۲۲/۵ درصد دانش‌آموzan مورد بررسی سیگاری بوده‌اند که اولین سیگار را در سنین ۱۰-۱۳ سالگی تجربه کرده بودند (یزدانی، ۱۳۶۸: ۱۲). پژوهش به عمل آمده دیگری در ایران در سال ۱۳۶۸ نشان داده است که ۸/۱ درصد دانش‌آموzan مورد بررسی سیگاری بوده‌اند (افراسیابی، ۱۳۶۸: ۲۶۸). تحقیق دیگری نشان می‌دهد که در شهرستان تبریز میزان مصرف سیگار در بین دانش‌آموzan ۱۲/۶ درصد بوده است (وفایی، ۱۳۸۱: ۱). صادقی (۱۳۸۲) تحقیقی را تحت عنوان «استعمال دخانیات در جوانان: برنامه قلب سالم اصفهان» انجام داده است. براساس نتایج این تحقیق وجود والدین سیگاری و سطح تحصیلات، با سیگاری بودن جوانان رابطه علیٰ داشت. کاظمی (۱۳۸۳) تحقیقی را تحت عنوان «بررسی الگوی مصرف سیگار در بین دانش‌آموzan پسر دبیرستان‌ها و مراکز پیش‌دانشگاهی دولتی شهر اصفهان و ارتباط آن با سبک والدی مادر» انجام داده است. در این تحقیق داشتن دوستان سیگاری به عنوان یک فاکتور مهم گرایش به مصرف محسوب می‌شود. سراج‌زاده (۱۳۸۳) تحقیقی را تحت عنوان «شیوع شناسی مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان» انجام داده است و سیگاری بودن والدین را که

تبیین جامعه‌شناختی گرایش به مصرف سیگار

رابطه معنی‌داری با مصرف سیگار دانشجویان داشته است، از عوامل مؤثر بر مصرف سیگار می‌داند.

۳. چهارچوب نظری

در این تحقیق از نظریه‌های یادگیری اجتماعی^۱ که خود شامل دو نظریه پیوند افتراقي ساترلند^۲ و تقویت افتراقي اکرز^۳ است و همچنین نظریه پیوند اجتماعی هیرشی^۴ به عنوان چهارچوب نظری استفاده شده است.

۳. ۱. نظریه پیوند اجتماعی هیرشی

نظریه پیوند اجتماعی یکی از زیرمجموعه‌های نظریه کنترل است. نظریه کنترل به دیدگاهی باز می‌گردد که در مورد کنترل رفتار انسان بحث می‌کند (جنکینز، ۱۹۹۷: ۱۵۰). نظریه‌های کنترل اجتماعی، بزه و بزهکاری را به متغیرهای جامعه‌شناختی عادی مثل ساختارهای خانوادگی، آموزش، گروه‌های همسالان نسبت می‌دهند. لذا رهیافت آنان با سایر نظریه‌های کنترل متفاوت است (ولیامز، ۱۳۸۳: ۱۹۹). علی‌رغم تفاوت‌های موجود میان نظریه‌پردازان کنترل اجتماعی، همگی آن‌ها در تفکر اولیه شریک هستند و آن این است که رفتارهای انحرافی مورد انتظار هستند و به نظر آن‌ها آن‌چه که باید تشریح شود این است که چرا مردم از قوانین پیروی می‌کنند (هیرشی، ۱۹۶۹: ۱۰). هیرشی با ترکیب دیگر نظریه‌های کنترل اجتماعی، تصویری روشن از آن‌چه که از قیود اجتماعی تلقی می‌شد، ارائه کرد. بنابراین تنها نظریه‌پردازی که با نظریه‌های کنترل اجتماعی به شدت احساس نزدیکی می‌کند، تراویس هیرشی است (ولد، ۱۳۸۰: ۲۸۲). هیرشی که مهم‌ترین پایه‌گذار این نظریه است، موضوع پیوند اجتماعی را مطرح کرده

¹ Social learning theories

² Surherland's differential association theory

³ Akers's reinforcement association theory

⁴ Hirschi's social bond theory

است و بر این باور است که کج رفتاری زمانی واقع می‌شود که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف گردد (ممتأز، ۱۳۸۱: ۱۲۰). در واقع فرد بدون حس وابستگی به یک بیمار روانی تبدیل می‌شود (آکرز، ۲۰۰۴: ۲۰۸). هیرشی چهار جزء اصلی پیوند شخص با جامعه را که مانع کج رفتاری می‌شود به شرح زیر توضیح می‌دهد:

پیوستگی^۱: پیوستگی مهم ترین مفهوم در این نظریه است و تأثیرگذاری بیشتری بر سه متغیر دیگر دارد (مارگز، ۱۹۸۶: ۳۹۹). پیوستگی را می‌توان در میزان ارتباط و علاقه به والدین، مدرسه و دوستان مشاهده کرد (همان، ۱۳۷). این مفهوم تأثیر زیادی بر سایر عناصر پیوند اجتماعی دارد. این ارتباط گاه به اندازه‌ای زیاد بوده که توسط پاره‌ای محققان مورد نقد واقع شده است: جایی که گفته می‌شود متغیر دلبستگی به مدرسه به وضوح از مفاهیم التزام و مشغولیت تفکیک نمی‌شود (هاودان، ۱۹۹۹: ۳۳۶).

التزام^۲: التزام بر این فرض استوار است که سازماندهی جامعه به گونه‌ای است که منفعت اغلب افراد، چنان‌چه وارد اعمال خلاف شوند، به مخاطره می‌افتد. اغلب افراد با زندگی در یک جامعه سازمان یافته، اموال، شهرت و امیدواری‌هایی به دست می‌آورند که نمی‌خواهند آن‌ها را از دست بدهند. آن‌ها این امتیازات را با گردن نهادن به قوانین حفظ می‌کنند. یک فرد نه تنها به واسطه چیزی که دارد، بلکه به واسطه چیزی که می‌خواهد به دست آورده، ملتزم به دنباله‌روی از دیگران است (همرنگ با جماعت بودن). از این رو بلندپروازی یا آرزو نقش مهمی در ایجاد حسن همزنگ بودن با دیگران دارد. در حالی که عده‌ای مبنای التزام را در احساس ترس جستجو می‌کنند، برخی آن را با عقل سليم یکسان دانسته‌اند (کلی، ۲۰۰۴).

¹ Attachment

² Commitment

تبیین جامعه‌شناختی گرایش به مصرف سیگار

مشغولیت^۱: مشغولیت مربوط می‌شود به درجه‌ای که افراد به فعالیت‌های عادی مشغولند. افزایش مشغولیت سبب می‌شود فرد زمان کمتری برای ارتکاب رفتار بزهکارانه داشته باشد (هاودان، ۱۹۹۹: ۳۳۵). هاودان می‌گوید اگرچه تعدادی از تحقیقات، مشغولیت را به عنوان عامل کاهش جرم معنی‌دار یافته است (برای مثال آزمون اولیه نظریه پیوند نشان داد که بعضی فعالیت‌های عرفی ارتباط معکوسی با انجام عمل انحرافی دارد)، اما در مجموع تعداد تحقیقاتی که در آن‌ها مشغولیت، یک متغیر پیش‌بینی کننده خوب نشان داده شده‌اند، کم است (هاودان، ۱۹۹۹: ۶-۳۳۵).

باور^۲: درباره عنصر باور گفته می‌شود آن‌چه که رفتارهای نابهنجار را کاهش می‌دهد اعتقادات مؤثر است نه اعتقادات متناقض. تامپسون می‌گوید ضعف پیوند بین نگرش‌ها و رفتارها در تحقیقات جامعه‌شناختی آشکار شده است و حقیقت این است که افراد غالباً اعتقادات خود را برای عقلانی کردن رفتارهایشان تغییر می‌دهند در حالی که الزاماً به آن‌ها عمل نمی‌کنند (تامپسون، ۱۹۸۲: ۳۰۵).

۳. نظریه پیوند افتراقی ساترلند

ساترلند با تأکید بر این که رفتار در یک محیط اجتماعی یادگرفته‌ی است، به خلق یک نظریه عمومی درباره رفتار مجرمانه پرداخت. در حقیقت از نظر ساترلند تمام رفتارها به شکلی یکسان یاد گرفته می‌شوند. از این رو تفاوت عمدۀ میان رفتار سازگارانه و رفتار مجرمانه آن است که چه چیزی یاد گرفته می‌شود، نه آن که چگونه یاد گرفته می‌شود (ویلیامز، ۱۳۸۳: ۸۹). ساترلند معتقد است که پیوند افتراقی، چگونگی انتقال رفتار انحرافی را تبیین کرده و توضیح می‌دهد که رفتار انحرافی چگونه یاد گرفته می‌شود (ابادینسکی، ۱۳۸۴: ۲۱۶). به عقیده وی بخش عمدۀ رفتار تبهکارانه در درون گروه‌های

¹ Involvement

² Belief

نخستین، به ویژه گروههای همالان فرا گرفته می‌شود (گیدنر، ۱۳۷۶: ۱۵۹). ساترلند بیان می‌دارد که عوامل گوناگونی در برقراری اشکال خاصی از معاشرت تأثیرگذار هستند؛ برای مثال، در صورتی که نوجوانی ساکن در منطقه‌ای جرم‌خیز به لحاظ اجتماعی فعال و از نظر جسمانی قوی و ورزش‌کار باشد، احتمال این که در تماس با افراد کج رفتار قرار گیرد زیاد است و این امر احتمال یادگیری رفتار مجرمانه را در وی افزایش می‌دهد (دتا، ۲۰۰۲: ۱۲۰). به باور ساترلند انواع الگوهای درستکاری و انحراف اجتماعی در جامعه وجود دارد، اما توزیع آن‌ها و احتمال برخورد افراد با آن‌ها به نظارت اجتماعی بستگی دارد (احمدی، ۱۳۸۴: ۹۵).

۳. نظریه تقویت افتراقی اکثر

نظریه تقویت افتراقی به عنوان نظریه‌ای اثبات‌گرا مورد توجه است و از آن‌جایی که نظریه یادگیری بر روی فرد متتمرکز است، لذا به راحتی نمی‌توان آن را یک نظریه کلان دانست (فلای و دیگران، ۱۹۹۴). در نظریه تقویت افتراقی، فرآیند یادگیری رفتار مجرمانه عمده‌تاً از طریق آموزش مؤثری صورت می‌گیرد که می‌تواند مستقیم، (مثلاً از طریق پاداش‌ها و مجازات‌هایی که برای رفتار گذاشته می‌شود) یا غیرمستقیم، (مثلاً از طریق سرمشق‌گیری یا مشاهده رفتار و نتایجی که آن رفتار برای دیگران در پی دارد) باشد. فرد تعاریف شناختی از رفتار را که به عنوان پیامدهای رایج آن رفتار می‌شناسد، یاد می‌گیرد. یادگیری بین گروههایی که به فرد نزدیک‌تر هستند مؤثرتر انجام می‌شود و بنابراین آن‌ها هم به عنوان الگوهای رفتاری برجسته عمل کرده و هم منابع عمده تقویت فرد را کنترل می‌کنند (ماروین، ۱۹۹۸: ۴۶۲). به طور کلی باید گفت که اگر کسانی که فرد با آن‌ها پیوند دارد، درگیر اعمال انحرافی باشند، در واقع به مثابه الگوهایی که جوان از آن‌ها سرمشق می‌گیرد، عمل می‌کنند. عوامل یادگیری اجتماعی

تبیین جامعه شناختی گرایش به مصرف سیگار

که بیشتر با استعمال سیگار مرتبط است، همان نگرشا و رفتارهای دوستان در پیوندهای افتراقی مختلف است (استیسی، ۲۰۰۶: ۴۵۳).

در مجموع، می‌توان گفت که هر یک از نظریه‌های سه‌گانه مذکور برای تبیین متغیر وابسته یعنی٪ گرایش به مصرف سیگار٪ به لحاظ نظری مناسب هستند. با ترکیب و تلفیق نظریات مذکور، می‌توان گفت که هرچه تقویت محیطی قوی‌تر، پیوندها و قیود اجتماعی سست‌تر، و همنشینی با دوستان سیگاری بیشتر باشد، احتمالاً گرایش به مصرف سیگار افزایش خواهد یافت. در مقابل، هرچه تقویت محیطی ضعیف‌تر، قیود و پیوندهای اجتماعی قوی‌تر، و همنشینی با دوستان منحرف کمتر باشد گرایش به مصرف سیگار کمتر می‌شود.

۴. فرضیه‌های تحقیق

۴.۱. فرضیه‌های اصلی

۱. به نظر می‌رسد بین التزام و گرایش به مصرف سیگار رابطه معکوس وجود دارد.
۲. به نظر می‌رسد بین پیوستگی و گرایش به مصرف سیگار رابطه معکوس وجود دارد.
۳. به نظر می‌رسد بین باور و گرایش به مصرف سیگار رابطه معکوس وجود دارد.
۴. به نظر می‌رسد بین دوستان سیگاری و گرایش به مصرف سیگار رابطه مستقیم وجود دارد.

۵. به نظر می‌رسد بین تقویت افتراقی و گرایش به مصرف سیگار رابطه مستقیم وجود دارد.

۴.۲. فرضیه‌های فرعی

۶. به نظر می‌رسد بین پیوستگی و التزام رابطه مستقیم وجود دارد.
۷. به نظر می‌رسد بین پیوستگی و دوستان سیگاری رابطه معکوس وجود دارد.
۸. به نظر می‌رسد بین پیوستگی و باور رابطه مستقیم وجود دارد.

۹. به نظر می‌رسد بین التزام و دوستان سیگاری رابطه معکوس وجود دارد.
۱۰. به نظر می‌رسد بین باور و دوستان سیگاری رابطه معکوس وجود دارد.
۱۱. به نظر می‌رسد بین تقویت افتراقی و باور رابطه معکوس وجود دارد.

۵. روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش پیمایشی است. این پژوهش هم‌چنین از نوع مقطعی است که با روش پرسشنامه خود اجرا به انجام رسیده است. واحد تحلیل در این تحقیق فرد (دانشآموز) است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. اس. از رگرسیون چند متغیره و تحلیل مسیر استفاده شده است. گفتنی است که در این تحقیق دو متغیر پیوستگی و گرایش به مصرف سیگار هم ارز شده‌اند. متغیر پیوستگی از دو بعد پیوستگی به والدین با ۷ گویه و بعد پیوستگی تحصیلی با ۸ گویه تشکیل شده بود. ابتدا گویه‌های هر بعد را هم ارز کرده و سپس آن‌ها را با هم ترکیب نموده‌ایم تا متغیر پیوستگی حاصل گردد. هم‌چنین در متغیر گرایش به مصرف سیگار که از سه بعد شناختی با ۹ گویه، بعد عاطفی با ۱۱ گویه و بعد رفتاری با ۱۲ گویه تشکیل شده است، ابتدا گویه‌های مربوط به هر بعد را هم ارز کرده و سپس با هم ترکیب کردیم تا متغیر وابسته میزان گرایش به مصرف سیگار حاصل گردد.

۵.۱. تعریف عملیاتی متغیرهای تحقیق

موضوع مورد بررسی در این تحقیق گرایش به مصرف سیگار است که در اینجا تحت عنوان متغیر وابسته مورد سنجش قرار می‌گیرد. علاوه بر این، عوامل مؤثر بر آن نیز می‌بایست مورد سنجش قرار گیرند که تحت عنوان متغیر مستقل شناسایی می‌شوند و شامل متغیرهایی به نام پیوستگی، التزام، باور، تقویت افتراقی و دوستان سیگاری (پیوند افتراقی) هستند.

تبیین جامعه شناختی گرایش به مصرف سیگار

پیوستگی: برای سنجش و اندازه‌گیری مفهوم پیوستگی و برای عملیاتی کردن این مفهوم از دو بعد پیوستگی به خانواده و پیوستگی به مدرسه استفاده شده است. مجموعاً از ۱۵ گویه برای سنجش مفهوم پیوستگی استفاده شده است که ۷ گویه مربوط به بعد پیوستگی به خانواده و ۸ گویه مربوط به بعد پیوستگی به مدرسه است. به عنوان مثال، برای بعد پیوستگی به خانواده از گویه‌هایی نظری:٪/وقتی مشکلی دارم می‌توانم با مادرم صحبت کنم٪/٪/دوست دارم مثل پدرم باشم٪/٪/نخاطرات خوشی از با هم بودن با خانواده دارم٪/ و برای سنجش بعد پیوستگی به مدرسه نیز از گویه‌هایی نظری:٪/در مدرسه روح و حس واقعی وجود دارد٪/٪/درس خواندن به من احساس آرامش و لذت می‌دهد٪/ استفاده شده است. تدوین گویه‌های مقیاس پیوستگی بر مبنای پژوهش‌های پیشین (مارگز، ۱۹۸۶؛ هیرشی، ۱۹۶۹؛ کلی، ۲۰۰۴؛ ریچارد، ۲۰۰۱؛ ماروین، ۲۰۰۱؛ آناستازیا، ۲۰۰۷؛ هابنر، ۲۰۰۲) بوده است.

التزام: جهت سنجش و اندازه‌گیری مفهوم التزام از دو بعد التزام نسبت به خانواده و التزام به مدرسه استفاده شده است. برای سنجش بعد التزام نسبت به خانواده، از گویه‌هایی نظری:٪/من در کارها با خانواده‌ام همکاری می‌کنم٪/٪/نخانواده‌ام برای من خیلی مهم هستند٪/ و٪/من نسبت به خانواده‌ام احساس مسؤولیت می‌کنم٪/ استفاده شده است. برای سنجش بعد التزام نسبت به مدرسه نیز گویه‌هایی نظری:٪/گرفتن نمره خوب برایم خیلی مهم است٪/ و٪/تمراتم در مدرسه عالی هستند٪/ مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تدوین گویه‌های مقیاس التزام بر اساس تحقیقات پیشین (آدون ولی، ۲۰۰۳؛ بربین، ۱۹۹۴؛ چولات، ۲۰۰۴؛ کستانس، ۲۰۰۴؛ آناستازیا، ۲۰۰۷؛ هوبنر و بتیس، ۲۰۰۲؛ اریک، ۲۰۰۳) است.

باور: برای سنجش و اندازه‌گیری متغیر باور از یک مقیاس ۹ گویه‌ای استفاده شده است. گویه‌هایی نظری:٪/درست نیست که بدون پرداخت پولی وارد مکانی شویم که

نیاز به تهیه بليت دارد٪ و٪ اگر كيف پول کسی را پیدا كردیم می توانیم آن را برای خودمان برداریم٪، مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تدوین گویی‌های مقیاس باور بر اساس تحقیقات پیشین (جنکیتز، ۱۹۹۷؛ کلی، ۲۰۰۴؛ ریچارد، ۲۰۰۵؛ آناستازیا، ۲۰۰۷) است.

تفویت افتراقی: مفهوم تقویت افتراقی دارای سه بعد است، که شامل گرايش والدین به سیگار، سیگاری بودن والدین و واکنش والدین نسبت به سیگار کشیدن است. برای سنجش و اندازه‌گیری متغیر تقویت افتراقی از ۶ گویی استفاده شده است. به عنوان مثال، می‌توان به گویی‌هایی نظری:٪ والدین من احساس خوبی نسبت به سیگار کشیدن من دارند٪ و٪ اگر شما سیگار بکشید و والدین تان اطلاع پیدا کنند چه واکنشی نشان می‌دهند٪، اشاره نمود. تدوین گویی‌های مقیاس تقویت افتراقی نیز بر اساس تحقیقات پیشین (اریک، ۲۰۰۳؛ دنا، ۲۰۰۲؛ آرمذن، ۱۹۸۷؛ ماروین، ۱۹۹۷؛ اُزگود، ۱۹۹۹) است.

دوسستان سیگاری (پیوند افتراقی): مفهوم پیوند افتراقی، دارای چهار بعد شامل شدت، تکرار، ترجیح و مدت است و مجموعاً از ۴ سؤال نظری:٪ چه تعداد از دوسستان شما سیگاری هستند؟٪ و٪ اذر صورت داشتن دوسستان سیگاری چقدر با آن‌ها نشست و برخاست دارید؟٪ برای عملیاتی کردن این مفهوم استفاده شده است. تدوین گویی‌های مقیاس تقویت افتراقی بر اساس تحقیقات پیشین (کنستانس، ۲۰۰۴؛ کاودری، ۱۹۹۷؛ بروس، ۲۰۰۱؛ برین، ۱۹۹۴؛ اریک، ۲۰۰۳) است.

گرايش به مصرف سیگار: برای سنجش و اندازه‌گیری مفهوم گرايش به مصرف سیگار به عنوان متغیر وابسته مجموعاً ۳۲ گویی مورد استفاده قرار گرفته است، که جدول گویی‌های آن به پیوست (شماره ۱) است. تدوین گویی‌های مقیاس گرايش به مصرف

تبیین جامعه شناختی گرایش به مصرف سیگار

سیگار نیز بر اساس تحقیقات پیشین (مازنگ، ۲۰۰۱؛ سارا، ۲۰۰۴؛ تونی، ۲۰۰۴؛ مک کارتی، ۲۰۰۳؛ پول، ۲۰۰۵؛ کنث، ۲۰۰۳) بوده است.^۱

جدول ۱. ضرایب آلفای کرونباخ نهایی مقیاس‌ها

ردیف	مقیاس / ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
۱	پیوستگی به والدین	۷	۰/۷۰
۲	پیوستگی تحصیلی	۸	۰/۷۷
۳	پیوستگی	۱۵	۰/۸۰
۴	التزام به والدین	۷	۰/۸۵
۵	التزام تحصیلی	۶	۰/۸۳
۶	الالتزام	۱۳	۰/۷۷
۷	تقویت افتراقی	۶	۰/۷۲
۸	پیوند افتراقی	۴	۰/۷۸
۹	باور	۹	۰/۷۰
۱۰	بعد شناختی گرایش به مصرف سیگار	۹	۰/۷۳
۱۱	بعد عاطفی گرایش به مصرف سیگار	۱۱	۰/۸۲
۱۲	بعد رفتاری گرایش به مصرف سیگار	۱۲	۰/۸۷
۱۳	گرایش به مصرف سیگار	۳۲	۰/۸۷

همان گونه که جدول شماره ۱ نشان می‌دهد ضرایب روایی به دست آمده (ضرایب آلفای کرونباخ نهایی مقیاس‌ها) میان پایایی بالای سنجه‌ها، به ویژه، مقیاس گرایش به مصرف سیگار است.

۶. جمعیت و نمونه

جمعیت مورد مطالعه در این تحقیق تمامی دانش‌آموزان پسر سال سوم متوسطه شهر قائم شهر است که در سال تحصیلی ۸۵-۸۶ در دبیرستان‌های دولتی و غیر انتفاعی

^۱. گویه‌های مربوط به گرایش به مصرف سیگار در پیوست مقاله آمده است.

مشغول به تحصیل بوده‌اند. بر اساس آمار به دست آمده از اداره آموزش و پرورش شهرستان قائم شهر این جمعیت ۲۴۸۹ نفر بود. تعداد نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۴ نفر محاسبه شده است. لیکن به جهت افزایش ضریب اطمینان و کیفیت‌بخشی به تحقیق، ۴۵۰ پرسشنامه در بین دانش‌آموزان توزیع گردید و پس از کنار گذاشتن پرسشنامه‌های مخدوش ۴۰۰ پرسشنامه مورد توصیف و تحلیل قرار گرفت. شیوه نمونه‌گیری این تحقیق روش تصادفی طبقه‌ای مناسب است.

۷. یافته‌های توصیفی تحقیق

۷.۱. متغیر وابسته

جدول ۲. توزیع درصدی گرایش به مصرف سیگار

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	گرایش به مصرف سیگار
۸۲/۶	۸۲/۶	۳۳۰	ضعیف
۹۴/۴	۱۱/۸	۴۷	متوسط
۱۰۰	۵/۶	۲۳	قوی
-	۱۰۰	۴۰۰	جمع

جدول ۲ نشان می‌دهد که ۵/۶ درصد پاسخ‌گویان دارای گرایش قوی به مصرف سیگار هستند و ۱۱/۸ درصد گرایش متوسط داشته و ۸۲/۶ درصد از آن‌ها گرایش ضعیف به مصرف سیگار داشته‌اند.

جدول ۳. توزیع درصدی بر حسب دوستان سیگاری

درصد تجمعی	درصد	فراوانی	تعداد دوستان سیگاری
۷۹/۵	۷۹/۵	۳۱۹	اصلًا دوست سیگاری ندارم
۸۵/۳	۵/۸	۲۳	۱ نفر
۸۹	۳/۷	۱۱	۱-۵ نفر
۹۶/۷	۸/۷	۳۱	۶-۱۰ نفر
۱۰۰	۳/۳	۱۷	۱۱-۱۵ نفر
-	۱۰۰	۴۰۰	جمع

تبیین جامعه شناختی گرایش به مصرف سیگار

جدول ۳ نشان می‌دهد که ۷۹/۵ درصد پاسخ‌گویان اصلاً دوست سیگاری ندارند.
 ۵/۸ درصد ۱ دوست سیگاری، ۳/۷ درصد ۱ تا ۵ دوست سیگاری، ۸/۷ درصد ۶ تا ۱۰ دوست سیگاری و ۴/۸ درصد ۱۱ تا ۱۵ دوست سیگاری دارند.

جدول ۴. توزیع فراوانی زمان آشنایی با دوستان سیگاری

زمان آشنایی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
اصلاً دوست سیگاری ندارم	۳۱۹	۷۹/۵	۷۹/۵
از ۱۰ سالگی	۱۱	۲/۸	۸۲/۳
از ۱۱-۱۵ سالگی	۶۹	۱۷/۴	۹۹/۷
از ۱۶ سالگی	۱	۰/۳	۱۰۰
جمع	۴۰۰	۱۰۰	-

جدول ۴ نشان می‌دهد که ۷۹/۵ درصد پاسخ‌گویان اصلاً دوست سیگاری ندارند.
 ۲/۸ درصد آن‌ها از ۱۰ سالگی با دوستان سیگاری خود آشنا شدند و ۱۷/۴ درصد از ۱۱-۱۵ سالگی و تنها ۰/۳ درصد آن‌ها از ۱۶ سالگی به بعد با دوستان سیگاری خود آشنا شدند.

جدول ۵. توزیع فراوانی واکنش والدین نسبت به کشیدن سیگار فرزند

والدین	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
مرا نصیحت می‌کنند	۱۵۹	۳۹/۸	۳۹/۸
علاوه بر سرزنش مرا تنبیه می‌کنند	۱۰۴	۲۶	۶۵/۸
کاری به کارم ندارم	۶۶	۱۶/۵	۸۲/۳
مرا سرزنش می‌کنند	۴۳	۱۰/۸	۹۳
مرا از خانه بیرون می‌کنند	۲۸	۷	۱۰۰
جمع	۴۰۰	۱۰۰	-

جدول ۵ نشان می‌دهد که نصیحت کردن فرزندان (۳۹/۸ درصد) رایج‌ترین واکنش والدین نسبت به سیگار کشیدن فرزندان است و بعد از آن سرزنش فرزندان همراه با تنبیه کردن (۲۶ درصد) در رتبه بعدی قرار داشته است. این در حالی است که بیرون

کردن فرزندان از منزل (۷ درصد) و سرزنش کردن (۸/۱۰ درصد) از نادرترین واکنش‌های والدین بوده است.

۸ یافته‌های تحلیلی

۸.۱. رگرسیون چند متغیره برای تبیین متغیر وابسته (گرایش به مصرف سیگار)

جدول ۶. ضرایب تأثیر مدل تبیین کننده گرایش به مصرف سیگار

متغیرها	بتا	تی	معناداری
باور	-۰/۲۴	-۵/۲۵	۰/۰۰۰
دوستان‌سیگاری	۰/۱۸	۳/۹۴	۰/۰۰۰
التزام	-۰/۱۱	-۳/۵۰	۰/۰۰۰
تقویت افتراقی	۰/۱۳	۲/۸۷	۰/۰۰۰
پیوستگی	-۰/۰۸	-۲/۱۰	۰/۰۰۰

سطح معناداری = ۰/۰۰۰ اف = ۹۳/۱۶ مجذور آر = ۰/۱۷۷ آر = ۰/۴۲۱

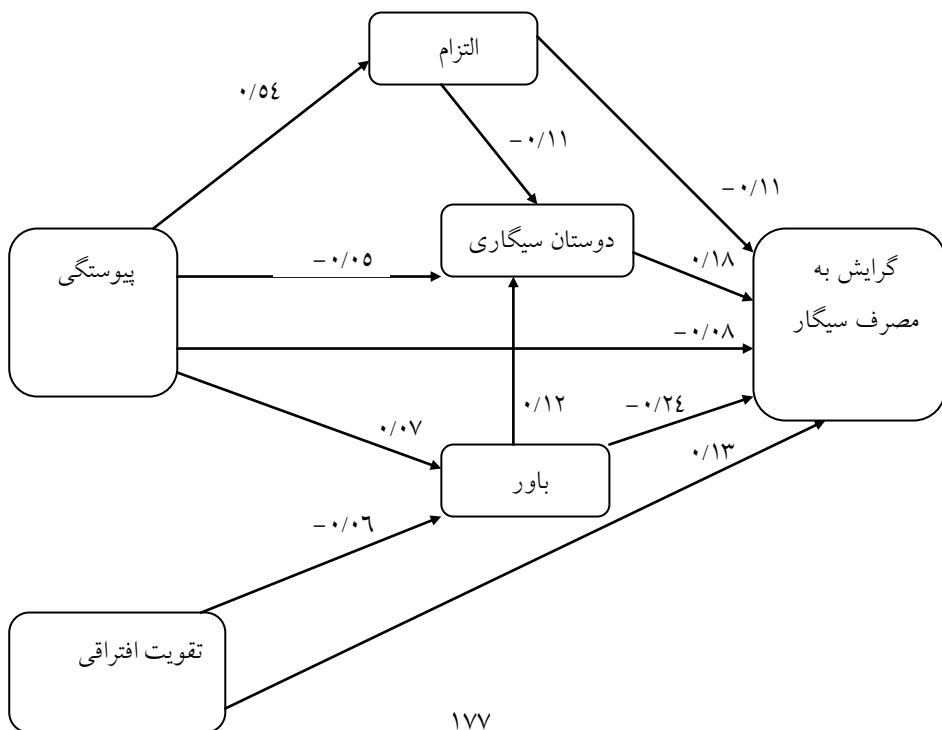
داده‌های جدول ۶ نشان می‌دهد که ضریب همبستگی چندگانه (آر) معادل ۰/۴۲ محسوبه شده که بیان گر این مطلب است که پنج متغیر وابستگی، التزام، باور، تقویت افتراقی و دوستان‌سیگاری به طور هم‌زمان ۰/۴۲ با گرایش به مصرف سیگار داشت آموزان ارتباط و همبستگی دارند. ضریب تعیین (مجذور آر) معادل ۰/۱۷۷ محسوبه شده است، یعنی حدود ۱۸ درصد از تغییرات میزان گرایش به مصرف سیگار از طریق متغیرهای ۵ گانه مذکور توضیح داده می‌شود و ۸۲ درصد باقی مانده متعلق به عوامل دیگری است که خارج از این بررسی است. نسبت اف مشاهده شده مبنی بر آزمون معناداری ضریب تعیین معادل ۹۳/۱۶ محسوبه شده است که در سطوح بسیار بالای آماری معنی‌دار است (۰/۰۰۰ > پی).

جدول رگرسیونی نشان می‌دهد که همه متغیرهای مستقل مورد بررسی معنادار بوده و هر یک از آن‌ها دارای وزن‌های متفاوتی هستند. ضرایب تأثیر استاندارد موجود در جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که متغیر باور با ضریب تأثیر استاندارد رگرسیونی -۰/۲۴-

تبیین جامعه‌شناختی گرایش به مصرف سیگار

= بتا)، قوی ترین پیش‌بینی کننده گرایش به مصرف سیگار است، که نسبت به چهار متغیر دیگر مؤثرترین متغیر محسوب می‌شود. در مرتبه دوم، متغیر دوستان سیگاری (پیوند افتراقی) با ضریب تأثیر استاندارد رگرسیونی ($+0/18$ = بتا) قرار دارد که نسبت به سه متغیر دیگر یعنی پیوستگی، تقویت افتراقی و التزام، قدرت پیش‌بینی بیشتری دارد. در مرتبه سوم متغیر تقویت افتراقی قرار دارد که با ضریب استاندارد رگرسیونی ($+0/13$ = بتا) نسبت به دو متغیر دیگر یعنی پیوستگی و التزام دارای قدرت تبیین بیشتری است. در مرتبه چهارم، متغیر التزام با ضریب تأثیر استاندارد رگرسیونی ($-0/11$ = بتا) قرار دارد که نسبت به متغیر پیوستگی دارای تأثیر بیشتری است. در رتبه پنجم متغیر پیوستگی با ضریب تأثیر استاندارد رگرسیونی ($-0/08$ = بتا) قرار دارد که کمترین قدرت پیش‌بینی را در بین پنج متغیر مستقل موجود در مدل داشته است.

نمودار تحلیل مسیر مدل تحقیق

جدول ۷. آثار مستقیم و غیر مستقیم متغیرهای مدل تحلیلی بر روی گرایش به مصرف سیگار

متغیرها	اثر مستقیم	اثر غیر مستقیم	اثر کلی
پیوستگی	-۰/۰۸	-۰/۰۹۱	۰/۱۷۱
التزام	-۰/۱۱	-۰/۰۱۹	۰/۱۲۹
تقویت افتراقی	۰/۱۳	۰/۰۱۴	۰/۱۴۴
دوستان سیگاری	۰/۱۸	-	۰/۱۸۰
باور	-۰/۲۴	-۰/۰۲۱	۰/۲۶۱

جدول ۷ نشان‌دهنده تأثیرات مستقیم، غیر مستقیم و تأثیر کل متغیرهای الگوی تحلیلی تحقیق است. با توجه به داده‌های جدول فوق و براساس استناد به آثار مستقیم متغیرها، متغیر باور (۰/۲۴) قوی‌ترین و مهم‌ترین پیش‌بینی کننده گرایش به مصرف سیگار است. بعد از متغیر باور به ترتیب متغیرهای دوستان سیگاری (۰/۱۸)، تقویت افتراقی (۰/۱۳)، التزام (۰/۱۱) و پیوستگی (۰/۰۸) بیشترین تأثیر را بر روی گرایش به مصرف سیگار داشته‌اند. براساس استناد به آثار غیر مستقیم، متغیر پیوستگی به دلیل تأثیر بر روی سه متغیر التزام، باور و دوستان سیگاری با ضریب مسیر (۰/۰۹۱) مهم‌ترین پیش‌بینی کننده گرایش به مصرف سیگار است و متغیرهای باور (۰/۰۲۱)، التزام (۰/۰۱۹) و تقویت افتراقی (۰/۰۱۴) به ترتیب دارای کمترین تأثیر بر روی گرایش به مصرف سیگار بوده‌اند. تأثیرات کلی متغیرهای الگوی تحلیلی تحقیق بر روی متغیر وابسته، نشان‌دهنده متغیر باور با ضریب تأثیر (۰/۰۲۶۱) مهم‌ترین و قوی‌ترین پیش‌بینی کننده گرایش به مصرف سیگار است (همانند اثر مستقیم) و متغیرهای دوستان سیگاری (۰/۱۸۰)، پیوستگی (۰/۱۷۱)، تقویت افتراقی (۰/۱۴۴) و التزام (۰/۱۲۹) به ترتیب در رده‌های بعدی اثرگذاری بر متغیر وابسته تحقیق قرار دارند.

۹. بحث و نتیجه‌گیری

در این پژوهش با تکیه بر نظریه‌های کنترل و یادگیری اجتماعی نشان داده شده است متغیرهایی که به عنوان عوامل اجتماعی تأثیرگذار بر گرایش به مصرف سیگار در نظر گرفته شده بودند، همگی رابطه معنی‌دار با گرایش به مصرف سیگار داشته‌اند، که در این میان سه متغیر پیوستگی، باور و التزام دارای رابطه معکوس و دو متغیر دوستان سیگاری و تقویت افتراقی رابطه مستقیم با گرایش به مصرف سیگار دارند. مدل تحلیلی تحقیق با ۱۱ فرضیه ترسیم شده بود که همگی آن‌ها تأیید شده‌اند. در این پژوهش داده‌ها نشان دادند که هر چه میزان التزام فرد بیشتر باشد احتمال گرایش به مصرف سیگار وی کمتر است. هیرشی معتقد است افرادی که التزامشان نسبت به جامعه تضعیف شود و یا از بین بروند، آزادی بیشتری را برای ارتکاب رفتارهای انحرافی پیدا می‌کنند و میزان انحراف آن‌ها بیشتر می‌شود. تحقیقات انجام شده پیشین (هیرشی، ۱۹۶۹؛ جنکینز، ۱۹۹۷؛ ماروین، ۲۰۰۱) نیز این فرضیه را تأیید کردند. داده‌های به دست آمده از تحقیق بیان گرایش هستند که هر چه فرد دارای پیوند افتراقی صمیمانه قوی‌تری باشد، احتمال گرایش به مصرف سیگار نیز در وی تقویت می‌شود. بر اساس نظریه ساترلن، افراد رفتارهای انحرافی را از خلال هم کنش و تعامل با دیگران و در فرآیند ارتباط با آن‌ها یاد می‌گیرند. تحقیقات قبلی (بروس، ۲۰۰۱؛ دنا، ۲۰۰۲؛ کاتلان و لوبر، ۲۰۰۵؛ کودری، ۱۹۹۷؛ امیرپور، ۱۳۷۶) نیز این فرضیه را تأیید کرده‌اند.

بنابر داده‌های این پژوهش، هر چه فرد دارای پیوستگی ضعیف‌تری باشد احتمال گرایش به مصرف سیگار نیز بیشتر می‌شود. در نظریه هیرشی، پیوستگی نسبت به والدین، معلمان و هم‌الان لحاظ شده است. این فرضیه در تحقیقات دیگر (مارکز، ۱۹۸۶؛ هیرشی، ۱۹۶۹؛ تامپسن، ۱۹۸۲؛ گربنیگ، ۱۹۸۷؛ آرمزدن، ۱۹۸۷؛ پاول، ۲۰۰۶) نیز تأیید شده است. هم‌چنین داده‌ها میان این هستند که بین باور افراد و گرایش

آن‌ها به سیگار رابطه معکوس وجود دارد. در واقع، انحراف به علت قصدان اعتقاد و باور به هنجارها و قوانین واقع می‌شود. فردی که خود را تحت تأثیر اعتقادات معمول در جامعه نبیند، هیچ وظیفه اخلاقی برای رعایت قوانین در نظر نمی‌گیرد. تحقیقات قبلی (تامپسون، ۱۹۸۲؛ مارگز، ۱۹۸۶؛ هیرشی، ۱۹۶۹؛ جنکیتز، ۱۹۹۷) نیز چنین ادعایی را تأیید کرده‌اند.

گرایش به مصرف سیگار رفتاری است که از خلال تعاریف اجتماعی و پاداش‌های مادی در محیط، به گونه‌ای متفاوت تقویت شده و آموخته می‌شود. بر اساس نظریه اکرز، افراد چیزهایی را یاد می‌گیرند که در آینده به پاداش‌هایی برای آن‌ها منجر شود؛ بنابراین هرچه تقویت‌کننده‌های محیط اجتماعی قوی‌تر باشند، احتمال گرایش به مصرف سیگار نیز بیشتر می‌شود. از این‌رو، پنجمین فرضیه تحقیق که مبنی بر رابطه مستقیم و معنی‌دار بین تقویت افتراقی و گرایش به مصرف سیگار است، تأیید شده است و تحقیقات انجام شده پیشین (مک‌کارتی، ۱۹۹۷؛ کنث، ۲۰۰۳) نیز نتایج حاصل از این تحقیق را تأیید کرده‌اند. هم‌چنین داده‌های تحقیق با نظریه هیرشی مبنی بر وجود رابطه مستقیم میان ابعاد و عناصر مهم پیوند اجتماعی، هم‌خوانی دارد. بنابراین هرچه میزان پیوستگی فرد با دیگران مهم و دیگران عادی بیشتر باشد، میزان التزام فرد و میزان سرمایه‌گذاری عقلاتی که فرد برای خود انجام می‌دهد بیشتر می‌شود.

افرادی که التزامشان به جامعه از بین برود و یا تضعیف گردد، تمایل بیشتری به انحراف پیدا می‌کنند. بنابراین با افزایش میزان التزام احتمال رابطه با دوستان سیگاری و منحرف کمتر می‌شود. وجود رابطه معکوس و معنی‌دار بین التزام و دوستان سیگاری نیز که بر اساس داده‌های مطالعه حاضر، تأیید شده است، در تحقیقات قبلی (ماروین، ۲۰۰۷) نیز تأیید شده بود. هم‌چنین، داده‌های تحقیق مبنی وجود رابطه معکوس و معنی‌دار بین پیوستگی و دوستان سیگاری است. طبق نظریه پیوند اجتماعی هیرشی، اگر

تبیین جامعه‌شناختی گرایش به مصرف سیگار

فرد در شبکه اجتماعی عضو باشد، احساس تعلق خاطر به آن شبکه اجتماعی سبب می‌شود که وی از عضویت در شبکه‌های انحرافی خودداری کند. تحقیق تجربی پیشین (دنا، ۲۰۰۲) نیز این رابطه را تأیید کرده است.

داده‌های تحقیق حاضر نشان داده است که فرد با داشتن باور و اعتقاد به هنجارهای جامعه، کمتر تمایل به دوستی و رابطه با دوستان منحرف و سیگاری پیدا می‌کند (نهمین فرضیه). این فرضیه در تحقیق مارکر (۱۹۸۸) نیز تأیید شده بود. بر اساس نظریه هیرشی، میان عناصر چهارگانه این نظریه رابطه مستقیم وجود دارد. یعنی هر چه میزان پیوستگی فرد با جامعه و دیگران مهم و عادی بیشتر باشد، باور و اعتقاد فرد به هنجارها و قوانین جامعه تقویت می‌شود. در این زمینه نتایج تحقیق حاضر با نتایج تحقیق دنا (۲۰۰۲) هم خوانی دارد. نهایتاً، آخرین فرضیه تحقیق نیز تأیید شده است. بر اساس نظریه اکرز محيط اجتماعی مهم ترین منبع تقویت رفتار انحرافی است و اغلب بادگیری‌های رفتار انحرافی نیز نتیجه کنش اجتماعی فرد در محیط و با دیگران است. طبق نظریه هیرشی هر چه باور و اعتقاد فرد به جامعه و قوانین آن بیشتر باشد، احتمال انحراف وی کمتر است. نتایج تحقیق ماروین (۲۰۰۱) نیز فرضیه فوق را تأیید کرده است.

رابطه بین رفتار و نگرش پیچیده است. تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به مصرف سیگار نخستین گام در فرآیند تغییر رفتار اعتیادآور و جلوگیری از گسترش این اختلال است. بنابراین بررسی چگونگی شکل‌گیری نگرش‌ها مهم است و شاید از همه مهم‌تر، دگرگونی آن‌هاست. تأثیر بر نگرش یک شخص به هنگام شکل‌گیری، بسیار ساده‌تر از تغییر آن در سال‌های بعدی است و لذا رسانه‌های همگانی، والدین و اولیای مدرسه با استفاده از دیگران مهمی که دانش‌آموزان برای آنان احترام قائل‌اند و حتی آن‌ها را می‌ستایند، می‌توانند نقش مهمی برای تغییر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به مصرف سیگار ایفا کنند. زیرا، شکل‌گیری نگرش

بدوآ به صورت یک فرآیند یادگیری آغاز می‌شود، شخص در معرض تجربه‌های مربوط به یک موضوع خاص قرار می‌گیرد و بر اثر فرآیندهای تقویت (پاداش) و تقلید (سرمشق‌گیری) نگرشی نسبت به آن موضوع پیدا می‌کند. اما وقتی نگرش شکل گرفت، اصل همسانی شناختی اهمیتی فراینده پیدا می‌کند؛ یعنی فرد دیگر حالتی فعل‌پذیر نخواهد داشت. او اطلاعات تازه رسیده را بر حسب آن‌چه قبلآ آموخته است تعبیر و تفسیر می‌کند و در این راستا، اطلاعات نامحسان را انکار یا تحریف می‌کند و اطلاعات همسان را به آسانی می‌پذیرد. ظاهراً این فرآیند، مدام و دائمی است و نگرش‌ها حتی آن‌هایی که زمانی طولانی از شکل‌گیری آن‌ها گذشته، همواره در معرض اطلاعاتی برای تغییر قرار دارند.

در مجموع، نتایج تحقیق حاضر ضمن تأیید قدرت تبیین هر یک از نظریه‌های پیوند اجتماعی هیرشی، پیوند افتراقی ساترلند، و تقویت افتراقی اکرز به طور جداگانه، نشان داد که با ترکیب و تلفیق نظریه‌های مذکور نیز می‌توان تبیین قوی‌تر و منسجم‌تری از عوامل مؤثر بر گرایش دانش‌آموزان به مصرف سیگار به عمل آورد. با ملحوظ نمودن تبیین به عمل آمده و پیش‌بینی ارائه شده مذکور، در ارتباط با ارائه راهبردهایی برای کنترل مشکل شناسایی شده، باید گفت که هرگونه سیاست‌گذاری به منظور کاهش رفتارهای پرخطر به‌ویژه گرایش به مصرف سیگار در بین نوجوانان و جوانان، لزوماً باید اهمیت عواملی نظری پیوند اجتماعی، گروه دوستان و نیز نقش خانه و مدرسه را قویاً مدد نظر قرار دهد. بدین ترتیب با تقویت باورها، التزامات، و پیوستگی‌های نوجوانان و جوانان نسبت به خانواده، مدرسه و دیگران مهم و نیز فراهم آوردن محیط اجتماعی تقویت‌کننده رفتارهای غیر اتحرافی و مثبت، می‌توان به کاهش رفتارهای اتحرافی و از جمله گرایش به سیگار و مصرف آن امیدوار بود.

منابع

- ابادینسکی، هوارد (۱۳۸۴) مواد مخدر: نگاهی اجمالی، ترجمه محمدعلی ذکریایی، تهران: جامعه و فرهنگ.
- احمدی، حبیب (۱۳۸۴) جامعه‌شناسی انحرافات، تهران: سمت.
- افراسیابی، فرامرز (۱۳۶۸) سیگار در آینه تحقیق، تهران: مدرسه.
- روزنامه/یران (۱۳۸۳) «چگونه می‌توان از گرایش دانش آموزان به رفتارهای پرخطر کاست؟»، سال دهم، شماره ۲۹۲۵
- سارو خانی، باقر (۱۳۷۲) روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- سراج زاده، سیدحسین (۱۳۸۳) داشجویان - مسئله مواد مخدر و زمانیه و شرایط خانوادگی، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و مطالعات فرهنگی وزارت علوم، تحقیقات و فن آوری.
- صادقی، معصومه (۱۳۸۲) بررسی وضعیت استعمال دخانیات جوانان اصفهان، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، سایت دانشگاه شیراز.
- کاظمی، اشرف (۱۳۸۳) بررسی رابطه فرزنه‌پروری به سبک والدی و گرایش به مصرف سیگار، آموزش و پرورش استان اصفهان.
- کیوی، ریمون (۱۳۷۰) روش تحقیقی در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گوهر، تهران: فرهنگ معاصر.
- گلدنز، آنتونی (۱۳۷۶) جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.
- متاز، فریده (۱۳۸۱) انحرافات اجتماعی، نظریه‌ها و دیدگاه‌ها، تهران: انتشار.
- وفایی و دیگران (۱۳۸۱) «علل گرایش به مصرف سیگار»، مجله دانشکده علوم پزشکی دانشگاه تهران، سال ۶۲، شماره ۱۰، صص ۷۷-۸۸.
- ولد، جرج برایان (۱۳۸۰) جرم‌شناسی نظری، ترجمه علی شجاعی، تهران: سمت.
- ویلیامز، فرانک پی (۱۳۸۳) نظریه‌های جرم‌شناسی، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، تهران: میزان.

یزدانی، علی (۱۳۶۸) بررسی میزان تأثیر عوامل مؤثر در اعتیاد به سیگار دانش آموزان پسر سال سوم دبیرستان های اصفهان، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی دانشگاه اصفهان.

Akers, Ronald and Sellere, Christines (2004) Criminological Theories Los Angeles: Roxbury publishing Company

Amrani R. S. R (2006) Risk Factors of Drug Use in School Environment Strategies Journal of Youth Adolescence 36: 205.

Anastasios C. Marcos (2007) Control Theory and Adolescent Drug use Youth & Society 39, 4: 395425.

Armeseden (1987) The Inventory of Parent and Adolescent Individual Differences Youth and Adolescence 16, 5:42450.

Brian R. Flay (1994) Differential Influence of Parental Smoking and Friend's Smoking on Adolescent Initiation and Escalation Smoking, Social Science Research 35: 24265.

Bruce; Denise (1999) Peer and Parent Influences on Smoking and Drinking Among Early Adolescents Journal Epidemiology 9: 254260.

Chollat, C. and Tragut (2004) Evaluating Tobacco Control Activating, Youth and Adolescence 20: 480.

Constance L. Chapple (2004) Gender, Social Bonds, and Delinquency: A Comparison of Boys' and Girls' Models Social Science Research 33: 357383.

Cowdery, Fitzh (1997) Socio-Behavioral Influences on Smoking Initiation of Hispanic Adolescents Journal of Adolescent Health 20: 4650.

Dana L. Haynie (2002) Friendship Networks and Delinquency the Relative Nature of Peer Delinquency Journal of Quantitative Criminology 18, 2: 9935.

David Best and Manning (2002) Excessive Smoking and Other Problem Behaviors Among 16 Year Old School Children Addictive Behaviors 31: 1424435.

- Eisenberg ME. and Forster LJ. (2003) Adolescent Smoking Behavior Measures of Social Nonjustice Quarterly 25: 122-128.
- Erick A. Stewart (2003) School Social Bonds, School Social Climate, and School Misbehavior Criminal Justice and Behavior 30, 2: 242-260.
- Flay Brain, R. Frank B. Hu; Ohidul Siddiqui; L. Edward Day; Donald Hedeker; John Petraitis; Jean Richardson; Steven Sussman (1994) Differential Influence of Parental Smoking and Friends' Smoking on Adolescent Initiation and Escalation of Smoking, Journal of Health and Social Behavior 35, 3: 248-265.
- Giovion. J. M. (1999) Epidemiology of Tobacco Use among Adolescents. Nicotine Tobacco Research 13: 3150.
- Hawdon, James E. (1999) Daily Routines and Crime Using Routine Activities Youth Society 20: 470-487.
- Hirschi, Travis (1969) Causes of Delinquency Berkeley: University of California Press.
- Huebner A. J. & S. Obetts (2002) Exploring the Utility of Social Control Theory for Youth Development: Issues of Attachment Involvement and Gender, Youth & Society 34: 123-145.
- Jenkins, Patricia H (1997) School Delinquency and Social Bond Journal of Research in Crime and Delinquency 34: 334.
- Kantian and Leober (2005) Early Adolescent Delinquency Youth Violence and Juvenile Justice 14: 29-313.
- Kelley, Margaret (2004) Control Theory, Sport and Patterns in Delinquency for Youth NY: Edwin Mellem Press.
- Kenneth W. Griffin (2003) Common Predictors of Cigarette Smoking, Alcohol Use, Aggression, and Delinquency among Inner-City Minority Youth Journal of Youth Adolescence 33: 1141-1148.
- Larry (2006) Pubertal Development, Choice of Friends, and Smoking Initiation among Adolescent Males Journal of Youth Adolescence 35: 717-727.

- Marcos (1986) Test of a Bonding / Association Theory of Adolescent DrugSocial Forces 65: 135-61.
- Marvin (2008) Social learning Theory from [http://www.ustedu/ymsj/smoking%20habits.htm].
- Mazing G. (2001) Cigarette Smoking Knowledge and Attitude among Medical Student[Cited 2001 may]. Available from URL, [http://www.ustedu/ymsj/smoking%20habits.htm].
- McCarthy, William J. (2003) Cigarette Smoking Affect Drug Abuse Treatment Journal of Drug Issues 32: 6-80.
- Obyrene, K. (2002) Parenting Style and Adolescent Smoking Journal of Adolescent Health 30: 41-45.
- Paul, Aveyard (2005) Is Inter School Variation in Smoking Uptake and Cessation Due To Different Pupil Composition? A Cohort Study Health & Place 11: 55-65.
- Pawell (2006) Delinquency and Family and Peer Influences, Personality and Individual Differences Criminal Justice & Behavior 30: 32-31.
- Rekve, R (2004) The Prevalence of Tobacco Smoking Among Adolescent in Norway Criminal Justice & Behavior 30: 8-167.
- Richard E. Johnson (2001) Test of a Bonding / Association Theory of Adolescent Drug ,USocial Forces 65: 135-61.
- Sara A. Pyle (2005) Family Rules about Exposure to Environmental Tobacco Smoke Families Systems and Health 23, 1: 31-6.
- Stacey Nofziger and Hyeon Lee (2006) Differential Associations and Daily Smoking of Adolescents, the Importance of SameSex Models Youth & Society 37, 4: 45-37.
- Thompson, William and Jake E. Bynum (1988) Social Control Theory, Youth & Society 13: 30-326.
- Tony R. Smith (2004) How Self - Control, Raged Opportunity, and Subsequent Fraudulent Behavior Youth & Society 31: 542-563.

گرایش به مصرف سیگار

تبیین جامعه شناختی گرایش به مصرف سیگار

پیوست شماره (۱) مقیاس گرایش به مصرف سیگار

متغیر	ابعاد	مولفه‌ها	شاخص‌ها	گویه‌ها
نیزه	بیان	مضرات	صرف طولانی	سیگار کشیدن تنها زمانی زیان‌آور است که به مدت طولانی ادامه داشته باشد
نیزه	بیان	سیگار	مدت	سیگار کشیدن فقط برای افراد سالم‌مند زیان‌آور است
و	بیان	هدر دادن سرمایه		خریدن سیگار سبب هدر دادن پول می‌شود
و	بیان	ایجاد بیماری قلبی		کشیدن سیگار می‌تواند موجب ایجاد بیماری قلبی گردد
و	بیان	بالا رفتن فشار خون		کشیدن سیگار می‌تواند فشار خون را بالا بیرد
و	ایجاد اعتیاد	اعتیاد آور بودن		کشیدن دو نخ سیگار هم می‌تواند سبب اعتیاد شود
و	ایجاد اعتیاد	اعتیاد آور بودن		می‌توان سیگار کشید و لی معناد به سیگار نشد
کاهش	ایجاد حالات عاطفی مثبت	هیجان‌انگیز بودن		نیکوتین موجود در سیگار موجب اعتیاد به سیگار می‌شود
کاهش	ایجاد حالات عاطفی مثبت	افزايش تمرکز		کشیدن سیگار تجربه جالب و هیجان‌انگیزی است
کاهش	ایجاد حالات عاطفی مثبت	لذت‌بخش بودن		کشیدن سیگار موجب افزایش تمرکز فکری می‌شود
کاهش	ایجاد حالات عاطفی مثبت	احساس بلوغ		کشیدن سیگار قدم اول در اعتیاد به مواد مخدّر است
کاهش	کاهش خشم و ناراحتی	هیجان‌انگیز بودن		سیگار کشیدن می‌تواند خشم و ناراحتی را کاهش دهد.
کاهش	کاهش خشم و ناراحتی	افزايش تمرکز		وقتی فردی غم و غصه دارد می‌تواند با کشیدن سیگار آن را کاهش دهد
کاهش	کاهش غم و غصه	لذت‌بخش بودن		وقتی فردی سیگار می‌کشد می‌تواند ثابت کند که بالغ شده است.
کاهش	کاهش غم و غصه	کاهش خشم و ناراحتی		سیگار کشیدن می‌تواند خشم و ناراحتی را کاهش دهد.
علاقمندی	و بی‌علاقگی	بوی سیگار		بوی سیگار بسیار مطبوع است
علاقمندی	و بی‌علاقگی	مزه سیگار		مزه سیگار بسیار دلچسب است
ارتباط با	ارتباط با	دوست داشتن سیگاری‌ها		نوع بسته‌بندی سیگار موجب علاقه به سیگار می‌شود.
ارتباط با	ارتباط با	معاشرت		افراد سیگاری را به خاطر سیگار کشید نشان دوست دارم.
ارتباط با	ارتباط با	هم کلاسی بودن		از دوستی و رفت و آمد با افراد سیگاری لذت می‌برم
ارتباط با	ارتباط با	هم کلاسی بودن		دوست دارم در کلاسی درس بخوانم که افراد سیگاری در آن کلاس

مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی، سال ۱۶، شماره ۶۱

سیگاری	باشد
هم اتاق بودن	اگر بخواهم در اردوی مدرسه هم اتفاقی انتخاب کنم ترجیح می‌دهم سیگاری باشد
مسافرت رفتن	حاضر نیستم با یک فرد سیگاری به مسافت برום
معامله کردن	اگر بخواهم چیزی بخرم یا بفروشم دوست ندارم فروشنده یا خریدار سیگاری باشد
ازدواج کردن	هرگز دوست ندارم با کسی ازدواج کنم که سیگاری باشد
در پارک و خیابان	اگر در پارک یا خیابان موقعیت مناسبی گیر باید حاضرم سیگار بکشم
به تنهایی	اگر در منزل تنها باشم ممکن است سیگار تپه کرده و بکشم
با خانواده‌ام	اگر از تبیه و توبیخ والدینم ترسم، وقتی با هم هستیم احتمال دارد پیش آن‌ها سیگار بکشم
با دوستانم	هنگامی که با دوستانم هستم حاضرم تا با آن‌ها سیگار بکشم
در مدرسه	در زنگ تفریح یا ورزش که معلم ورزش یا ناظم نیاشند ممکن است سیگار بکشم
در جشن‌ها و مراسم	در یک مهمانی یا جشن که دوستان و اطرافیان سیگار می‌کشند من هم حاضرم همراه با آن‌ها سیگار بکشم